

רצוא ושוב

מאת: שמעון פינטו
s@pinto-art.com

"...חיפוש אחר דיאלוג בין היהדות לאמנות. שני עולמות אלה עומדים במרכז חיי, שניהם תובעניים מאוד ומעוררים בי שאלות רבות" בי שאלות רבות
רות קסטנבאום
בן-דב חיה ויוצרת באשחר בגליל, אמה לארבעה | מונולוג

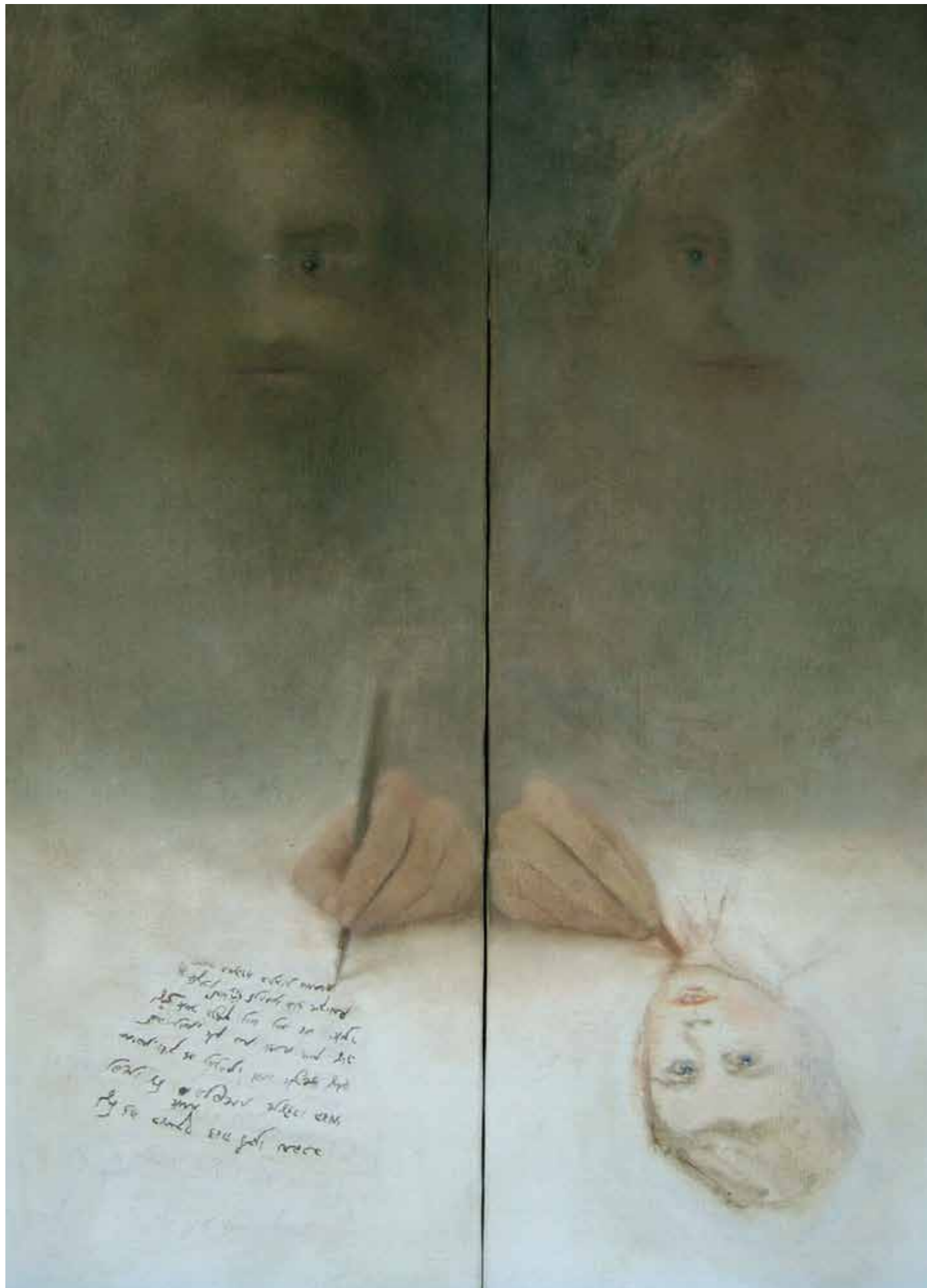
במשך השנים עבודת הציור שלי נגעה פעמים רבות ובאופנים שונים בחיפוש אחר דיאלוג בין היהדות לאמנות. שני עולמות אלה עומדים במרכז חיי, שניהם תובעניים מאוד ומעוררים בי שאלות רבות. הרצון ליצור דיאלוג ביניהם הוא אם כן רצון להיות אדם שלם, אם כי לא שלם מדי, משום שאת השאלות והספקות אני משאירה לעתים על בד הציור ללא מענה.

חומר העבודה העיקרי שלי - צבע שמן - מאפשר תהליך זה, משום שניתן לעבוד בו לאורך זמן, שכבה אחר שכבה, ולבנות דימוי רב-משמעי. בכך יש הקבלה למסורת הדרשנית היהודית, שבה שכבות של פרשנות חיות זו על גבי זו, או זו לצד זו, כמו בדף גמרא. הציור מאפשר לי להקשיב לקולות הרבים והשונים הקיימים בתוכי ומסביבי.

דרכי אל הציור החלה מהסתכלות קרובה במציאות, בנושאים קלאסיים של טבע דומם, דיוקן ונוף, ובחוויה עמוקה ומרגשת של ניסיון לתעד את מהלך ההתבוננות בהם. הציור המתבונן מקשר ומחבר אותי אל העולם סביבי, וממשיך להוות מקור חי לעבודתי עד היום. יחד עם זאת, רציתי להרחיב את חוויית הציור אל מעבר לעולם הנראה שסביבי; אל העולם שבתוכי ואל עולמות

הרגש והמחשבה הנסתרים מן העין. חיפשתי חיבור אל מישורי הזיכרון והזהות, חוויות אישיות, משפחתיות ודתיות; וגם אל מטענים היסטוריים ותרבותיים כלליים יותר, יהודיים וכלל-אנושיים. ייתכן שהתנסויות אלו שלי נבעו גם מכמיהה להצטרף למסורת עתיקה של ציור שהחלה בציורי המערות - סימניו הראשונים של האדם בעולם - ציור אשר עמד במרכז תרבות האדם ודן בשאלות יסוד של חיו, בניגוד למקומו הלכאורה שולי של הציור בתרבות היום.

סדרות עבודות המהוות תחנות במסע זה נוגעות בנושאים שונים ומגוונים ושמותיהן מרמזים על כך: שמע ובגוף הטקסט מתמודדות בין היתר עם האיסור על עשיית תמונה ופסל, ובפרט המתח סביב דימוי פני האדם; הסדרה שטיחי תפילה שואלת על הקשר שבין היהדות לאיסלאם ועל התפילה; והציירת והחסידי מחפשת אחר אפשרות היצירה והאמונה בצל השואה. ברבות מהעבודות הטקסט העברי משחק תפקיד חשוב לצד הדימוי, ואף הופך בעצמו לדימוי.

עבודות (משמאל): שמע (פרט), 1997, שמן על בד, 19 על 15 ס"מ | טבילה 3, 1996, שמן על בד, 40 על 32 ס"מ | הציירת והחסידי, 2008, דיפטיכון, שמן על בד, 80 על 60 ס"מ | בעמוד הבא: האיש ישראלי, 2008, דיפטיכון, שמן על בד 80 על 60 ס"מ

חותם ונחתום

מאת: נועה לאה כהן
cohnnoalea@gmail.com

בתערוכה זו מוטא

ברים מבקש מן

הצופה לנטוש

לרגע את המבט

הפטרונני ולהרחיב

את גבולות

הגזרה אל גובה

העיניים ואל גובה

הלב. מדובר עדיין

בניצנים ראשונים

שעוד מחכים

להתבשל ובעיקר

"להאפות" אצל

האמן כמו אצל

קהל הצופים,

ניצנים המבשרים

על מגמה חדשה

אליה פונה האמן

ובד בבד גם

הציבור החרדי

אליו הוא משתייך.

תערוכת יחיד של

מוטה ברים בבית

האמנים בירושלים

בשבת שלאחר הפסח ישנם מנהגים רבים הבאים לציין את החיטה החדשה הנתחנת לאחר החג. אחד מהם הוא המנהג לאפות חלות בצורת מפתח, סגולה לפרנסה. המפתח מסמל את פתיחת השערים בעולמות עליונים המאפשרים את השפע. ומאזכר את סיפור כניסת ישראל לארץ כאשר המן הפסיק לרדת ממחרת הפסח ובני ישראל נאלצו להוציא לחם מן הארץ למחייתם; יש שנהגו ללוש את החלה בצורת מפתח ויש שנהגו להטביע את המפתח בתוך החלה ולהוציאו בתום האפייה. כך נותר חלל שהוא בבחינת נעדר המעיד על הייש'; מוטה ברים, בחר באפשרות הראשונה בתערוכתו 'חותם ונחתום' המוצגת כעת בבית האמנים בירושלים. הוא הוסיף מנהגים הקשורים באפיית החלות במסורת היהודית, כמו חלה ענקית לפדיון הבן או חלות לערב שבת, בהתבססו על כוונות מיוחדות מן הקבלה, אפה מוטה חלה מיוחדת שמורכבת מ-12 חלקים - מי שידוע ומכיר - יזהה מיד, אחרים, כמוני - זקוקים לתיווך.

מהקדמה זו נוצר הרושם שהנה עוד תערוכה אנתרופולוגית על חיי החרדים יוצאת לדרך. חוברת אל אחיותיה כמו 'חסידי לא רק בשחור לבן' שסקרנה המונים במוזיאון ישראל ב-2013, או תערוכת "לחם ומסורות נשכחות" בחצר מוזיאון הישוב הישן 2002, בה הוצג לחם לצורותיו, ששומר בחומרים מיוחדים. תערוכות שיש בהם מן המבט המנכס, הקולוניאלי משהו כשתכונות ההזרה וההצצה גם יחד תלויות על הקירות ומקשות על המפגש הישיר ואפילו אמפטי. אלא שבתערוכה זו מוטה ברים מבקש מן הצופה לנטוש לרגע את המבט הפטרונני ולהרחיב את גבולות הגזרה אל גובה העיניים ואל גובה הלב. מדובר עדיין בניצנים ראשונים שעוד מחכים להתבשל ובעיקר "להאפות" אצל האמן כמו אצל קהל הצופים. ניצנים המבשרים על מגמה חדשה אליה פונה האמן ובד בבד גם הציבור החרדי אליו הוא משתייך.

יש להבין, מוטה ברים, הוא חסיד בויאן מבית אמן חרדי וגם 'מלמד תינוקות' וידוע בחברה כאחד ש'מאז שהוא זוכר את עצמו הוא תמיד מצייר'. לאחר נישואיו, הוא רכש את לימודיו בבית ספר לאמנות שהקים הר' שטיינזלץ לפני שנים ומאז גם נסגר. הוא סולל בגופו את הדרך לגל הפריחה של האמנות התופס תאוצה בציבור החרדי בשנים האחרונות. תערוכתו זו משמשת מענה חלקי לפחות לכתבה שפורסמה במוסף שבת פרשת תזריע, מקור ראשון בשם "יונת דרוך בתוך מסגרת" על ידי אבישלום שילוח שטען כי חרדים ואמנות בשורשים הם תרתי דסתרי; לא אתכחש כפי שטען שילוח בכתבתו כי אין הרבה חרדים מלידה אמנים, לפחות לא בישראל. בחוץ לארץ המצב שונה הפתיחות שם איפשרה לשילובים אפשריים רבים יותר כמו במקצועות אחרים. אך בל נשכח את הנסיבות: ראשית לא היו מוסדות ללימודי אמנות ברמה גבוהה שיכלו ללמד את הציבור

האורתודוקסי על סייגיו השונים מבחינה הלכתית וכל שכן גברים. כך שמי שהאמנות היתה בנשמתו אכן הוכרח באופן זה או אחר לוותר על משהו; אבל היום אין זו הדרך ואין בכך צורך עוד; רק השנה נפתח המוסד הראשון "בצלאל החרדי" לבנות בלבד במקביל למוסדות רבים למקצועות חופשיים המיועדים לציבור החרדי כעת. שנית בארץ בתחילת הדרך הושם הדגש בעיקר על הקיום הפיזי וקיום תורה ומצוות במיוחד לאחר השואה. קהילה שלמה ששמה לה לדגל לשקם את עצמה מחדש והיו לה אמצעים בסיסיים. גם הציבור הדתי-לאומי שהתעורר קודם לכן, לעסוק באמנות עדיין לא הוציא מתוך שורותיו אמנים מן השורה הראשונה למעט חוזרים בתשובה, או עולים מחו"ל. מצד אחד זה אומר דרשני ומאידך את ההבנה שתהליכים בחברות מסורתיות מתבשלים לאט ולכלל חברה סגורה יש את התבשיל שלה.

שילוח מעלה במאמרו טענה קלאסית בוורסיה חרדית, שהאמנות והיהדות לא הולכים ביחד. טענה המזכירה באופן אנכרוניסטי את גישתם הפילוסופים הגרמנים במאה ה-19 בדבר חוסר היכולת של היהודים להבין אסתטיקה (ומעניין לציין שהיה זה במקביל לזמן שאמנים יהודים כבר הורשו להכנס לאקדמיות האוניברסאליות לאמנות ולהתמחות בתחום). הטענה הזו, מתכהה מעוקצה עם ההגדרות החדשות של האמנות בעולם הכללי. ברגע שזויות המבט התרחבה אל כל תחומי החיים ואיפשרה לראות את היצירות של האדם האנושי על כל רבדי קיומו, השיח והשיפוטיות השתנו. מכאן הדרך קצרה למוזיאונים לפולקלור, לאמנות נאיבית ואף לאמנות דתית הקיימים ברחבי העולם שעדיין מחכים להתגלותם כאן בארץ; יתירה מזו השפה החדשה של האמנות הפוסט מודרנית כוללת היום את הפרפומנס ואת המיצבים וה-site specific דהיינו אמנות שמתרחשת במקום בזמן וברגע נתון, והיא מאפשרת לראות את החיים הקיומיים של כל אדם באשר הוא, כרגע של אמנות שאין לו תחליף גם אם יוקפא לנצח במדיה. התפיסה של האמן היום אינה מחייבת אותו עוד להיות מיוסר ולצייר בדם ליבו, בתמורה לאמת הנצחית, וכפי שטען שילוח במאמרו, כדי להוכיח את ההתנגשות בין החרדי השמרני והאמנות.

האמן כיום יכול להיות מעורה חברתית, יזם או פרוייקטור ומאפשר נקודות מבט מגוונות גם אם לא קוהרנטיות באמנותו. היום ישנם קבוצות כמו ה-burning-man שמתכנסים פעם בשנה החל עוד משלהי שנות ה-80 של המאה שעברה, במדבר נאוודה בארצות הברית מקימים מחנה ענק שמחולק אגודות אגודות ובו יצירות מיצירות שונות ומשונות כשבמרכזו בונים מבנה ענק שסופו להישרף. הם רואים את עצמם כקהילה אמנותית חברתית היוצרת למעשה טקס בו כל אחד מוזמן להשתתף ולבטא את עצמו בבניית המבנה ושריפתו. הרי שברדוקציה שטחית וחיצונית אמנם, ניתן לראות בכך הקשרים

